Sári László

Keleti levelek 6.

A Holdról

„Nekem a tele Holdak
Az együtt-nézettek
Szépek lesznek, mert szépek voltak."

Ezek Ady Endre *Vándor, téli hold* című versének utolsó sorai. Ady nagy rajongója volt a Holdnak, csodálta a telihold elbűvölő, igéző hatását. De a Hold a keleti szemléletnek is jeles szereplője, egyik legfontosabb szimbóluma. Ázsiában a női lélek bolygójaként tartják számon, és minden tekintetben pozitív tartalmú jelkép.

Jelentőségét az is határozottan mutatja, hogy Keleten a legtöbb kultúrában egykor a Hold változásaival mérték az időt, és van ahol még ma is holdhónapban, holdévben számolnak, a nyugati naptár használata mellett. A holdújév Ázsiában az esztendő legnagyobb ünnepe, zajos és olykor frivol esemény.

A Hold megköveteli magának, hogy odafigyeljenek rá, szertartásosan bámulják és tiszteljék az emberek. A kínai kertészeti tankönyvekben például arra is van tanács, hogyan kell a fűzfát úgy nevelni, hogy ne legyen túl sűrű a lombja, maradjon a tetején egy fészek, ahol megülhet az őszi telihold. Nehogy a lomb eltakarja a tisztelők elől a jótékonyan sugárzó ezüst korongot.

Érdemes elgondolkozni rajta, hogy Kelet népei vajon miért a Hold járásához igazították az időt. Miért a Holdat tették meg a világ rendezőjének, a földi élet irányítójának, mozgatójának? Hiszen a Nap sokkal kézenfekvőbb lett volna. Ennek a bolygónak a jelenléte az életünkben sokkal nyilvánvalóbb, a Nap tevékenysége sokkal szembetűnőbb. Virágba borítja, lombba öltözteti a völgyeket, domboldalakat, megjelenése a nap kezdetét jelzi, nyugvása a nap végét. Az egész napciklus igen jól követhető, sokkal könnyebben, mint a Hold változásai.

És mégis, Keleten a Hold, ez a változékony, kiismerhetetlen bolygó sokkal jobban vonzotta az embereket, sokkal inkább magára vonta a figyelmüket. Valószínűleg azért, mert a Hold csendes, rejtélyes, mozdulatlan mozgatóként való jelenléte a világban mindig is izgatóbb, lenyűgözőbb volt számukra.

Az emberi lélekre valamiféle máig titokzatos módon hat. De minden másra is. Az állatok viselkedésére, a növények fejlődésére, szigorú szabályozója az egész földi élet biológiai ritmusának. Elég az emberi szervezetre

gyakorolt hatására gondolnunk, a különböző betegségek éjszakai tünetei is egészen másfélék, mint a nappaliak. De az élettelen anyagi világ is szót fogad a Holdnak, engedékenyen tűri, hogy mozgassa a Föld hatalmas vizeit, óceánjait, tengereit.

Valaha a nyugati világ kultúrái is egészen másképpen látták a Holdat. Mára mégis száműzték a mitológiájukból, s maradt helyette a Nap. A nyugati ember aktivitása, a férfi princípium, a teremtő erő fölébe kerekedett a passzív szellemi, lelki életnek. Mégis, ha most ismét Ady költészetére vetünk egy pillantást, valódi holdkultuszt fedezhetünk föl nála. Ezek a sorok a Vágtatás a Holdnak című verséből származnak.

Holdnak, mint minden jó vitéz,
Holdnak vágok és nyargalok teleholdnak. […]
A *Hold váró* és *biztató*
s mi ketten sokkal több vagyunk, mint az Élet.

Aztán máshol mintha ő is a női lélek bolygójaként említené a bódító fényű égi korongot.

Megbolondulnál, ha tudnád,
Miket juttat eszembe
A vándor, téli tele-Hold.

Gyakori költői gondolat, hogy amit a jótékony holdsugár beragyog, az anyagiból égivé változik. Szentté, szakrálissá válik, megszabadul földi anyagiságától, szellemivé emelkedik.

Innen a Földről nézve a Hold olyan, mintha élőlény lenne, és az egész élővilággal teljes szimbiózisban élne. Ezt az a mitológiai elképzelés is megfogalmazza, mely szerint a Hold nemcsak a termékenység szimbóluma, de már a megszületett élet fenntartója is egyben, hiszen nő. A legtöbb kultúrában nőnemű, a nőit, az asszonyit jelképezi. Méghozzá abból is a szépet, a legszebbet. Az indiai költészetben a szép nő és a Hold például teljesen azonos. És mindennek, ami légi, égi, tudattalan, képzeletbeli, lelki, álomvilághoz tartozó, annak mind ott van a hazája a Holdban, és azonos a női lényeggel. A Hold egyenlő a nővel, a nő a Holddal. A rejtélyesség, a megragadhatatlan változékonyság, a szellemi, az érzelmi lényeg a legtöbb keleti mitológiában egyformán jellemzi a Holdat és a nőt.

A csodálatos, a ragyogó nőt. *Thomas Mann* például azt írja Józsefről, hogy *„e híres, kellemes ifjú, kellemességében anyját követte örökletesen, aki szép volt, és kedves volt, mint a Hold, amikor teljében áll". Baktay Ervin* pedig azt írja, hogy tulajdonképpen az egész indiai költészet azonos a Hold kultuszával és egyben a nő kultuszával. A Hold és a nő imádatával. Az egyik legismertebb indiai eposz, a Mahábhárata írja az egyik égi lányról, apszaraszról, hogy

„holdfényű arca szikrázóan széppé tette az égi lányt,
mintha karcsú holdsarló vonulna át az éjszakán."

Egy másik helyen a Mahábhárata főhősnőjéről vall rajongó áhítattal:

„Ki ne kerülne a szerelem hatalmába kecsességedtől elbájolva,
ha arcod pompázatos, összehasonlíthatatlan fényű Holdját meglátja,
szemed és pilláid mosolyának holdudvarában?"

Tehát mindent, ami női – belül: légiesség, finomság, kívül: gömbölyűség, szépség, egymásba ívelő formák – az indiaiak a Holdhoz hasonlítottak.

Baktayt kell idéznünk akkor is, amikor a holdsugár hatalmáról ír. Egyszer mint éji vándort megszólította őt az ezüst bolygó. Fölé hajolva így szólt hozzá: *„Lásd, én vagyok az éj csillaga. Én vagyok a homály égiteste, a minden képzeletet fölülmúló, bűbájos szépség szent megtestesülése. És te, aki az én ragyogásomban fürdesz és ezüstös áradatomban úszol –, mely lágyabb és szelídebb, mint az anyai pillantás –, nem akarsz-e hódolni nekem, imádni és istenségnek tartani engem, ami igazán vagyok?*

A gyógyfüvek sarjasztója, hűs, halvány, csodás éjféli madonna, minden homályos és szép dolgok között a leghomályosabb és legédesebb, de mégis mindenkinél ragyogóbb. Nem akarsz-e főt hajtani előttem, ahogyan minden idők emberei tették régen, és ahogyan a Kelet népei még ma is teszik. Kik e nagy és sötét világ homlokán ragyogó, fölséges és egyetlen ékességnek neveznek engem."

Aztán a Hold – önmagáról és hatalmáról – így folytatja: *„Titokzatos hattyú vagyok, kristálygömb, mennybolt csöndes ezüstsajkája, hűs ambróziát hullató kehely. Ám ez mind csak jelképei annak az erőnek, mely egy személyben Anya, Hitves és Lány, aki csak vonz és nem taszít. És az egész engedékenyen hódoló teremtést vezeti misztikus körtáncában."*

„Gondoljátok el az éjszakát nélkülem. Vajon mi marad akkor? A jelentéstelen és mozdulatlan sötétség jéggé dermedt halmaza, melyből hiányzik a mozgatóerő. Megtagadtatok engem, pedig nélkülem a világ nem juthat előre. Megtagadtatok, de én mégis folytatom körutamat, hűs, elérhetetlen és nyugalmas fenségemben, boldogtalan nővérem a Föld körül. Mert a szépség, amint azt az én régi indiai bölcseim megértették, elérhetetlen."

Ez tehát maga a Hold. Az elérhetetlenség, a rejtély, a homály, a gyönyörűség, mely vágyakat ébreszt az emberben. Elvágyódást, szerelem, szeretet utáni sóvárgást, honvágyat, sőt a holdsugár valami különös mámorba, varázslatba vonja az embert. Valamilyen kifejezhetetlen érzelmi állapotba kerül, zavart, lázas állapotba.

Ez a holdkultusz alapja. A hindu szentek Gangesz-parti meditációja is ezért történik holdfényben.

Lét hívságától elfordulva, néma éjszakák nyugalmát élvezve,
lelkünkben ömlő könnyek árjától fátyolos szemmel
Siva, Siva, Siva nevét kiáltva – mikor vonulunk végre magányba
az égi Gangesz partjának holdfényben csillogó fövenyén? –

ahogy egy Siva-hívő, 7. századi indiai költő, *Bhartrihari* írja versében.

Ugyanezzel a lázas izgalommal csodálták a ragyogó bolygót minden korban a kínaiak is. A klasszikus kínai költészet egyik legnagyobbja, a 8. századi *Tu Fu* egy egész versciklust szentel a Hold csodálatának.

Vakítóan száll a ragyogó tükör!
Önti a Hold aranyhullámait –

ilyennek látja Tu Fu a Holdat az őszközép első éjszakáján.

Csupa drágakő harmata az ősznek –

ez pedig a kerek őszi Hold második napja.
És itt következik a harmadik:

Kerek ma éjjel még az őszi Hold.
Rárágyog a vízre, sárkányt fölzavar.

A legnépszerűbb költő Kínában máig a rejtélyes, magát isteni származéknak valló *Li Taj-po.* Ő is a 8. században élt. A legenda még halálának történetét is a Holdhoz köti. A kínai szimbolikában a vízben tükröződő Hold a földi és az égi világ harmonikus együttélését jelképezi. Ezt a jelképet, a vízben tükröződő Holdat akarta egy bódult éjszakán a csónakjából kihajolva megölelni szegény Li Taj-po. Kihajolt, belebukott a vízbe, és odaveszett.

Az egyik leghíresebb verse a Csendes éj című is a Holdról szól:

Ágynál fénylő hold
lent fehér dér-folt.
Nézek fel: csak fény.
Nézek le: csak gond.

A japánok költészetének is egyik főszereplője a Hold, se szeri, se száma a Holdat megéneklő haikuknak. Ezek a kis versek igen barátságosan és szellemesen szólítják meg az ezüst bolygót, ugyanakkor nagy tisztelettel.

Ringatja a teliholdat a derűs ég:
hideg, tömör és fényes gömbölyűség.

Egy másik vers viccelődik vele:

Ó, telehold – ha volna egy nyele,
ő lenne az én legyezőm,
s én legyezném arcomat vele.

Az itt következő pedig a Hold áldását dicséri. Aztán meg azt látjuk, hogy a holdsugár vigasztalni is tud:

Rongyos, nyomorgó kis faluk,
nincsen virágjuk és haluk.
De gazdagok most, mert a Hold
rájuk hajolt.

Kifosztva áll szegény lakom,
de a rabló a holdsugárt
meghagyta itt, az ablakon.

Ugyanilyen tisztelettel övezte a Holdat a tibeti gondolkodás, világlátás és költészet is. A Hold náluk is azonos a nővel, ezt írja a tibetiek legismertebb költője, *Cangjang Gjaco,* vagyis a 6. dalai láma:

Nem nézem a ló járását,
sörénye legyen jól nyírva.
Nem nézem a lány járását,
mosolya holdsugár legyen.

Vagy ugyancsak ő:

Holdarcát selyemkendővel
feded; lágyan rásimítod.
A Halál Ura ím ítélt.
Fájdalom tövise éget.

Holdról, lányról, szerelemről, halálról nem lehet ennél egyszerűbben, finomabban, rövidebben és szebben szólni.

A napkultusz a Nap teremtő erejét, az „én" szimbólumértékét hangsúlyozza, a férfitermészetet, az aktív kisugárzást. A Nap maga a teremtő ember, a nyugati hős. Akár az isten, teremti és birtokolja a világot. Az alkotó materialista és akarnok, tulajdonképpen az egyéni akaratot, ambíciót és az uralkodás ösztönét jelképezi.

A Hold ezzel szemben a könnyűség, a változékonyság jelképe, a keleti mitológiákban a női lélek bolygója. Gyors mozgása a jelenségek tovatűnő és mulandó mivoltát sugallja. Fénye pedig – ami a Nap fényének visszatükröződése csupán – azt jelképezi, hogy a világ valójában káprázat, illúzió. Változó érzelmeket, álmokat jelképez, az elérhetetlen változót, a nőt látják benne. Vagyis a világ viszonylagos vonatkozásait.

Nos, ez a Nap és a Hold kultusza közötti alapvető különbség. Jelképi értékük is ennyire különböző: a nyugati ember természetében a Nap teremtő ereje és aktivitása jelenik meg, a keleti ember természetében a tűnődés, a passzivitás, a rejtelmesség, a végtelenség.

Egy öreg civilizáció már nem siet sehová. Lakói ráérnek tűnődni, a végtelenséget fürkészni. A kínaiak ezért is tudnak olyan sokat a legnagyobb művészetről, az élet művészetéről. Fiatalabb civilizációnak, mint amilyen a nyugati, fontos lehet a haladás, az alkotás. Az öreg kultúrák már eleget láttak az életből; lecsillapodtak, megnyugodtak. Csak az élet *tartós* élvezetét, gyönyöreit vallják céljuknak.

Ház, kert, asszony, gyerek, barátság, költészet, bölcs gondolatok. Lényegében ezeken fordul meg a világ, ezekből áll a boldogság – vallják a kínaiak. *„A mi szemünkben, faragatlan és civilizálatlan minden nemzet, amely nem tudja úgy élvezni az életet, mint a kínai"* – állította száz évvel ezelőtt egy nyugatra származott kínai író, *Lin Yutang,* és bizony, sok igazság lehet ebben.

Az ideális keleti ember tehát érti a természetet, a költészetet, magas fokon gyakorolja az élet művészetét. A holdújévet kerek két hétig ünnepli, és erre a kéthetes ünneplésre egy álló hónapig készül. Mi, itt a világ nyugati felén egy három-négynapos ünnepbe belefáradunk, előre haragszunk a szabadnapokra. Nem szeretjük őket, mert sok munkával járnak, sok kötelező találkozással, viselkedéssel, protokollal, még a legszűkebb családi körben is.

Persze, a keleti embernek sem minden esetben sikerül magát ideálisra formálnia. Ugyancsak Lin Yutang, a múlt század elejének már idézett jeles kínai írástudója festi le így az élet művészetének tökéletes gyakorlóját, a boldogító örömök józan élvezőjét:

„Az élet tehetséges művésze meg van elégedve magával és a világegyetemmel. Az ilyen ember javakban szegény, de érzelmekben gazdag, ízlése kényes. Tele van tapasztalással és világismerettel, de szíve egyszerű maradt. Tele van érzelmekkel, látszólag mégis közömbös a külső világ iránt. Cinikusan elégedett és bölcsen tétlen. Szereti az egyszerűséget és a testi jólétet, valamint jól ismeri az élet korlátait."

Nos, ilyen annak az embernek a szemlélete, aki két hétig tudja ünnepelni a holdújévet, és harmóniában él a természeti világgal; a bolygókkal is, köztük mindenekelőtt a Holddal.

A régi keletiek kapcsolata az „éj csillagával" azért tudott ilyen erős kultusszá növekedni, mert ők minden korban a legtisztább szellemi és érzelmi életre törekedtek. Közülük legalábbis a „nemes gondolkodásúak". Áhították a szellemi és az érzelmi létezés minden formáját, az anyagi

létezés nemigen érdekelte őket. Szabadulni igyekeztek mindenfajta anyagiságtól, méltatlannak, rabságnak tartották. Ez a szándék emelte a Holdat kultusszá.

Arra törekedtek, hogy az ember földi lényből egyre inkább égivé váljék. Ennek az áhítatnak talán legszebb kifejeződése megint csak egy költemény. Az égi lét, vagyis a legtisztább létezés iránti vágy a lehető legegyszerűbben és legőszintébben szólal meg a 13. században élt japán költő, *Mióe* versében:

Ó, tiszta, tiszta,
Ó, tiszta, tiszta, tiszta,
Ó tiszta, tiszta.
Tiszta, ó, tiszta, tiszta,
tiszta, tiszta, tiszta Hold.

Az idézett prózarészleteket és verseket Dudás Kálmán, Illyés Gyula, Képes Géza, Kosztolányi Dezső, Kulcsár Dalma, Sári László, Sárközi György, Sümegi Balázs és Vekerdi József fordította